

Butiksrån 2014

Innehåll

1. Sammanfattning	3
2. Butiksrån 2014.....	4
3. Utveckling de senaste tio åren.....	4
4. När inträffar butiksrånen?.....	7
5. Drabbade branscher	9
6. Rånbyte	10
7. Risk att utsättas för rån	12
8. Antal gärningspersoner	14
9. Beväpning	15
10. Slutsatser.....	16

1. Sammanfattning

- Totalt har 772 butiksrån registrerats under 2014 (Brå).
- Svensk Handel har samlat in detaljerad statistik kring 539 stycken av dessa (70 procent).
- Butiksrånen har minskat i antal sedan 2013 med nära 5 procent.
- Sedan 2009 har butiksrånen minskat med drygt 30 procent.
- Rån med skjutvapen har minskat med drygt 21 procent sedan 2013.
- Län med många butiksrån i förhålland till befolkningmängden är Stockholm, Örebro, Östergötland, Södermanland, Uppsala, Västmanland och Gotland.
- 52 procent av Sveriges kommuner hade inte något butiksrån under 2014.
- Huvuddelen av butiksrånen sker kvällstid (kl. 16.00–21.00).
- Livsmedelshandeln har flest antal rån.
- Sex branscher (livsmedel, service, tobak & spel, guld, bensin och kiosk) stod för 70 % av butiksrånen
- Apoteksrånen har ökat med 48 procent sedan 2013.
- Guldsmedsrånen har minskat med cirka 40 % under samma period.
- Polisens arbete mot guldsmedsrån och handel med stulet guld har gett resultat.
- Vid ca 41 procent av rånen blev rånbytet kontanter eller en kombination av kontanter och varor.
- Vid ca 32 procent av rånen blev rånbytet enbart varor
- Vid ca 20 procent av rånen fick rånarna lämna butiken tomhänta
- Allt fler butiksrån är rån i motvärnsfallet. Detta verkar innebära en ökad risk för personalen att utsättas för fysiskt våld. Vid rån där varor blev rånbyte utsattes de drabbade för fysiskt våld i 23 procent av fallen.
- En större andel rån som riktar sig mot butikernas varor kräver nya preventionsstrategier för polis, arbetsmiljöinspektörer och säkerhetsansvariga i handeln.

2. Butiksrån 2014

Svensk Handel har sedan 2012 samlat in detaljerade data över rån mot svenska butiker. Tillsammans med statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) ger Svensk Handels siffror ett omfattande underlag för alla som vill veta mer om butiksrån. Svensk Handel publicerar uppdaterade siffror varje halvår, men kan leverera uppgifter löpande under hela året vid förfrågningar från beslutsfattare, myndigheter och media.

Råndata samlas in från Svensk Handels medlemmar, ur polisens öppna informationskanaler samt ur mediaarkiv. Under perioden 2014-01-01 till 2014-12-31 har Svensk Handel samlat in uppgifter från 539 rån, vilket är ca 70 procent av det antal rån som rapporterats via Brå (totalt 772 rån under 2014).

3. Utveckling de senaste tio åren

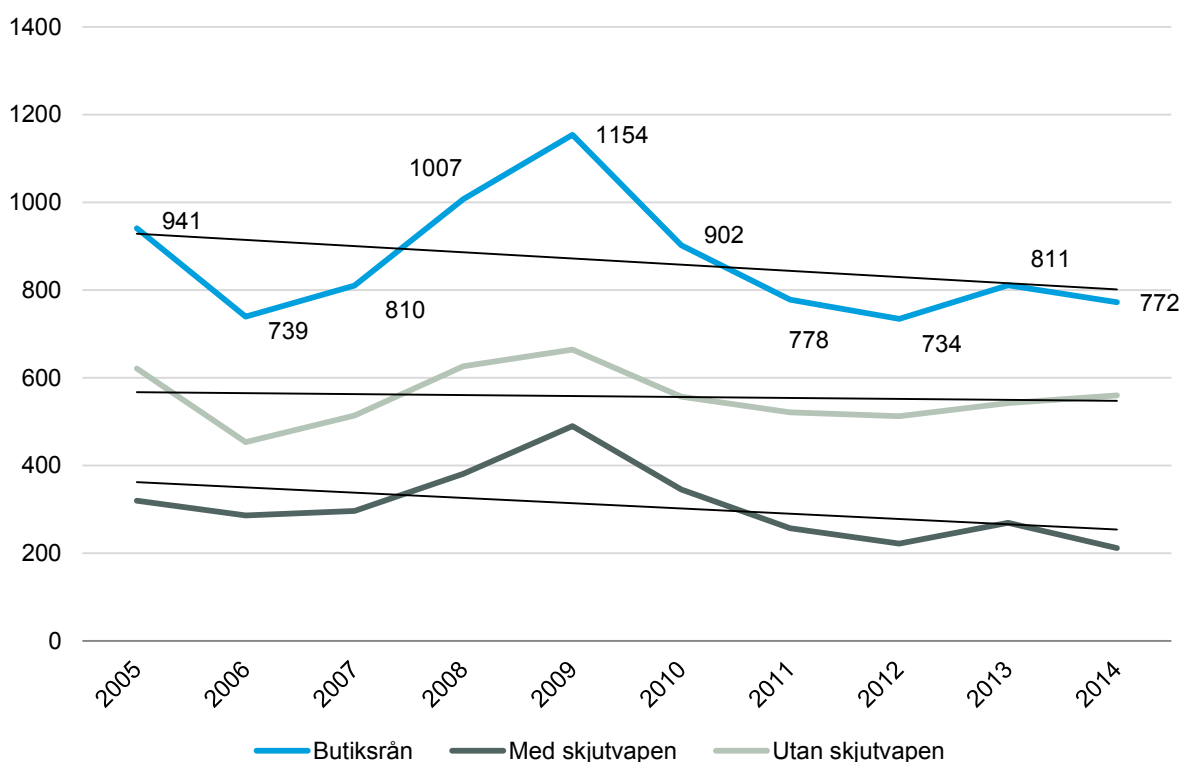

Bild 1. Butiksrån 2005-2014 (Brå)

Under 2014 rapporterades 772 butiksrån i Sverige (Brå). Det innebar en minskning med nära 5 procent jämfört med 2013 och med drygt 30 procent sedan 2009. För rån med skjutvapen var utvecklingen 2014 än mer glädjande. Dessa rån minskade med drygt 21 procent jämfört med 2013 och med hela 57 procent jämfört med 2009.

Att just rån med skjutvapen minskar är inte förvånande. I såväl upp- som nedgång i rånstatistiken är det rån med skjutvapen som vanligtvis står för den största förändringen. En vanlig förklaring är att de gärningspersoner som har tillgång till skjutvapen också har en förmåga att anpassa sin brottslighet efter vad som för tillfället ger bäst avkastning. En stor del av butiksrånarna har dock inte denna möjlighet, varken att beväpnas sig med skjutvapen eller lämna butiksrånen för annan kriminalitet. Detta medför att antalet butiksrån utan skjutvapen är relativt konstant medan rånen med skjutvapen varierar mer.

Förändringen kan också till viss del tillskrivas att allt fler av rånen är så kallade rån i motvärnsfallet, det vill säga stölder som övergår i rån när tjuven gör motstånd vid konfrontation. Vid dessa rån är skjutvapen sällan förekommande, där är det mer vanligt med stickvapen och andra tillhyggen.

De tre storstadslänen står för drygt 60 procent av alla butiksrån i landet. Jämfört med 2013 har denna andel minskat något (nära 70 procent 2013) beroende på att rånen i Skåne och Västra Götaland minskade markant. För Skåne minskade butiksrånen med 30 procent (Bild 2).

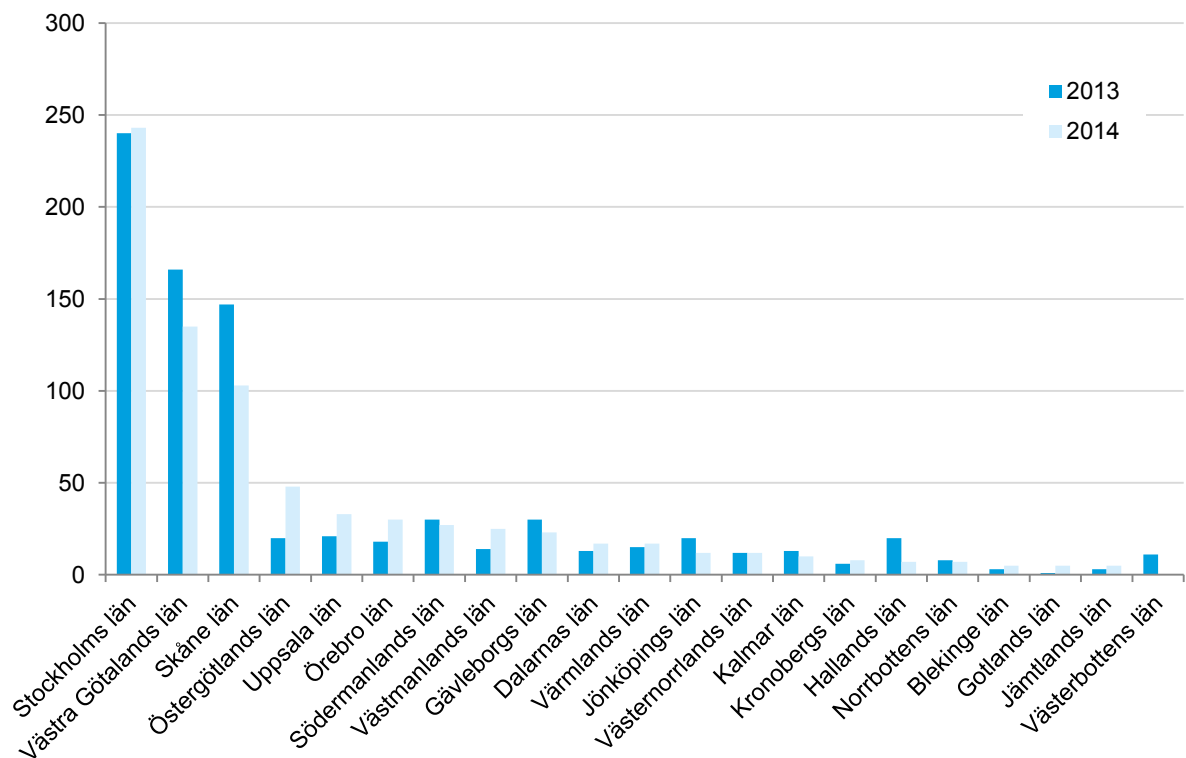

Bild 2. Antalet butiksrån, per län

Tabell 1 listar de län som haft störst procentuell ökning av antal rån mellan 2013 och 2014.

Tabell 1. Län med stor ökning av butiksrån

Län	2013	2014	Ökning
Gotland	1	5	400 %
Östergötland	20	48	140 %
Västmanland	14	25	79 %
Örebro	18	30	67 %

Om vi istället för faktiskt antal butiksrån per län tittar på antalet rån per 100 000 invånare får vi en något annorlunda bild. Stockholm, Örebro och Östergötland toppar listan, tätt följt av Södermanland, Uppsala och Västmanland (Bild 3).

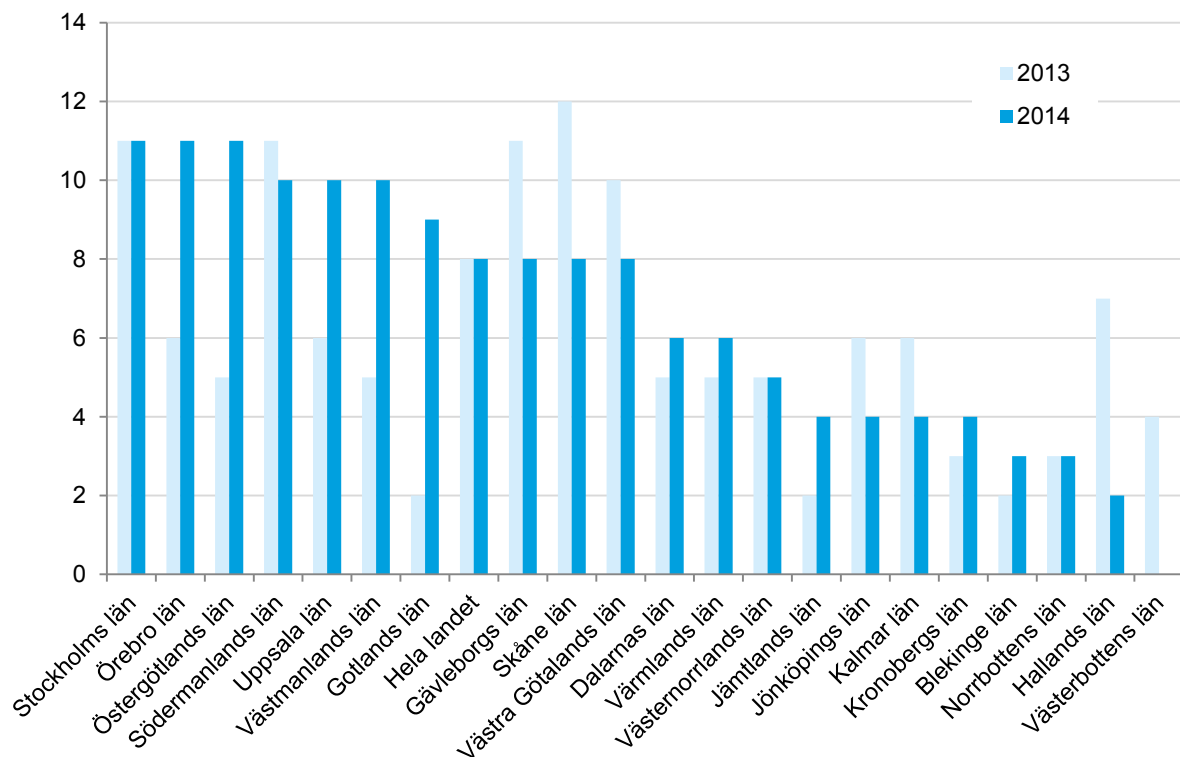

Bild 3. Butiksrån per 100 000 invånare, per län.

Halland och Västerbotten är exempel på län där rånerna minskat kraftigt och där risken för att drabbas av butiksrån är låg. Utvecklingen är däremot oroväckande för Örebro, Östergötland, Uppsala, Västmanland och Gotland, som alla går från en rånutsatthet under riksgenomsnittet till att 2014 ligga långt över.

På kommunnivå blir underlaget för litet för att kunna dra slutsatser över upp- och nedgångar i rånutvecklingen. Baserat på antalet butiksrån för respektive kommun, samt antalet butiker i kommunen, kan vi dock räkna ut vilka kommuner som kan anses tillhöra låg-, medel-, samt högrisk. Materialet kan användas exempelvis som stöd när butiker ska riskbedöma sin verksamhet. De 10 kommuner som 2014 hade flest rån per antal butiker var Svalöv, Upplands-Bro, Emmaboda, Kumla, Ödeshög, Arboga, Skinnskatteberg, Timrå, Eslöv och Botkyrka.

4. När inträffar butiksrånen?

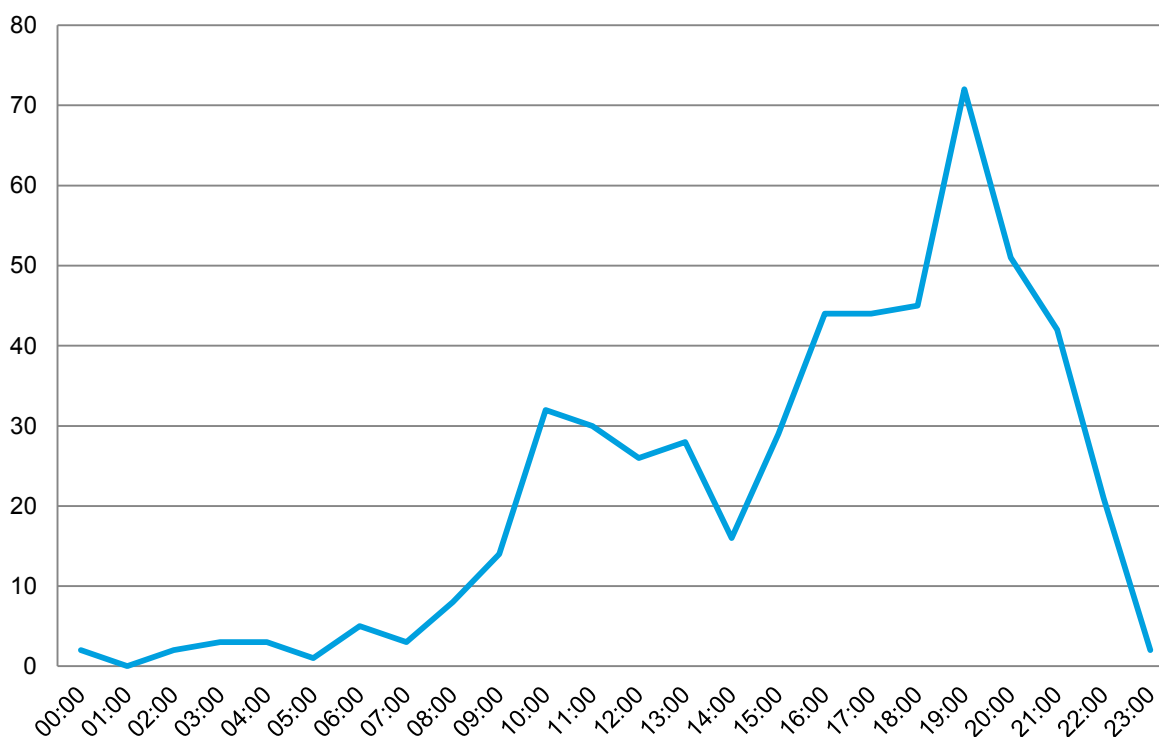
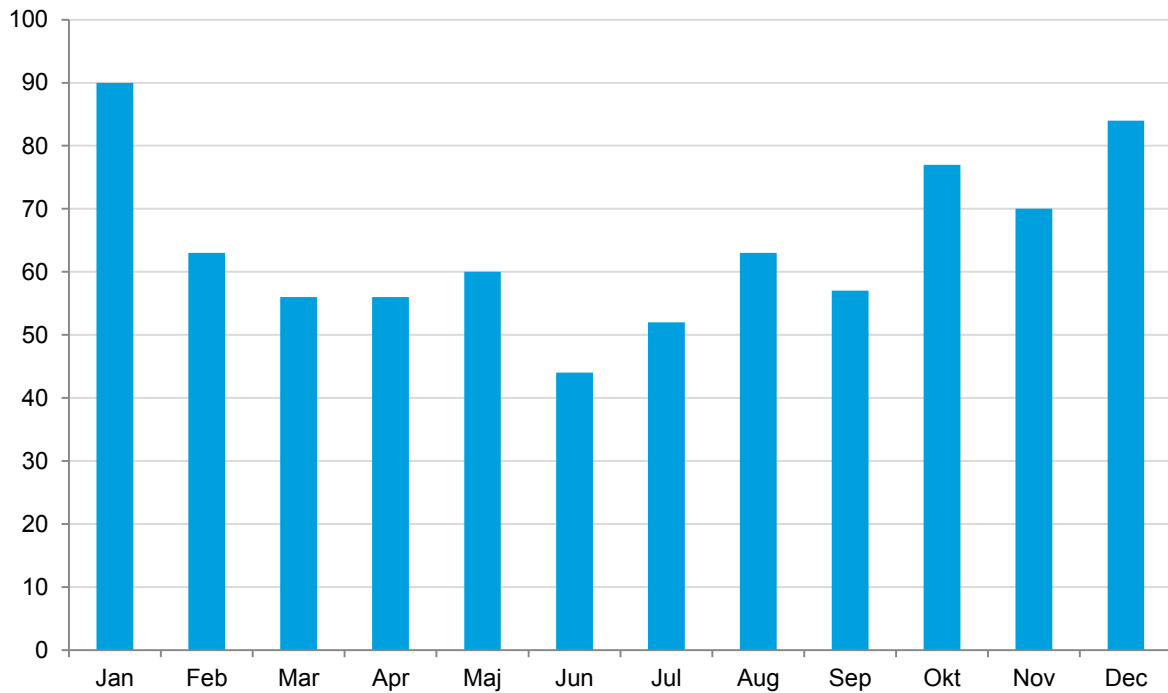

Bild 4. Tidpunkt för butiksrån 2014.

Den absoluta majoriteten av rånen sker under kvällstid, mellan klockan 16.00-21.00 med en tydlig topp mellan klockan 19.00-20.00. Någon hänsyn har inte tagits till hur många butiker som faktiskt har öppettiderna, men klart är att risken för att utsättas för rån ökar med sena öppettider. Till viss del kan tidpunkten för rånet styras av att gärningspersonen (ofta felaktigt) antar att det finns mest pengar i butiken vid slutet av arbetsdagen. En annan orsak är att rånen styrs av att det är mörkt och få andra människor ute kvällstid. Detta minskar risken för att rånaren ska upptäckas eller kunna identifieras i ett senare skede.

Precis som rånen varierar under dygnet ser vi skillnader mellan årets månader när det gäller rånfrekvens. Under höst- och vintermånaderna är rånen många, för att minska under årets ljusa månader (Bild 5.).

Bild 5. Butiksrån per månad, 2014.

5. Drabbade branscher

Livsmedelsbutiker är mest utsatta för rån, sett till absoluta tal. Här tas ingen hänsyn till antalet butiker i respektive bransch. Jämfört med 2013 har livsmedelsbutikernas andel av butiksrånen ökat (Bild 6).

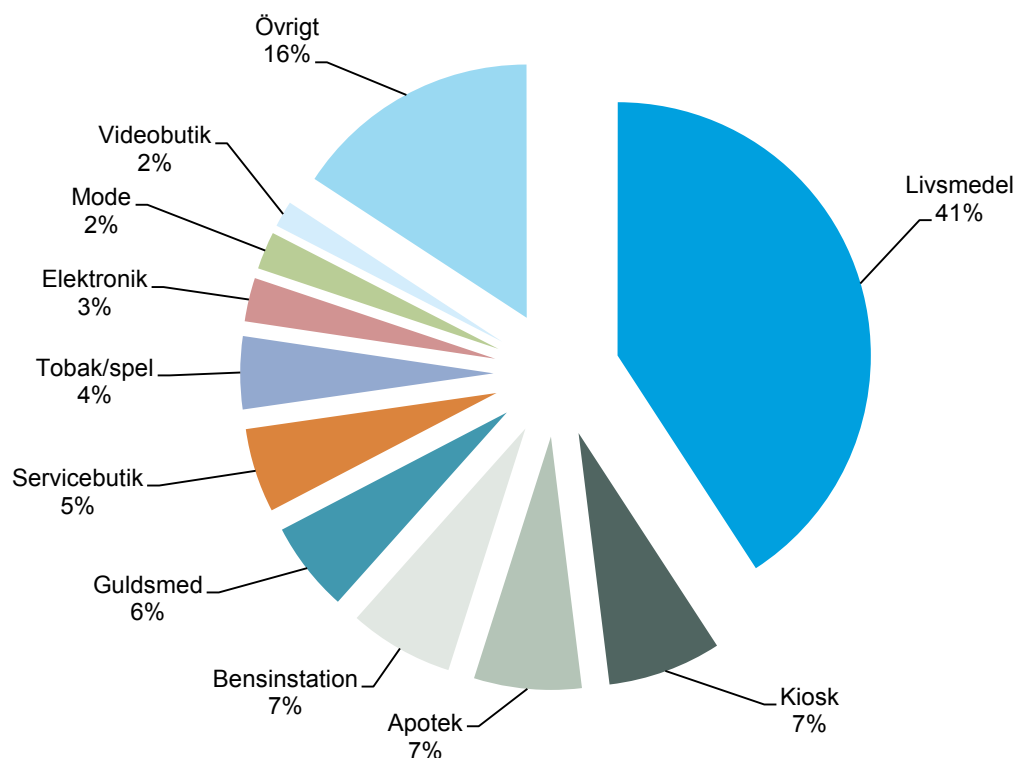

Bild 6. Drabbade branscher.

Livsmedel, guld, bensin, kiosk, tobak & spel och servicebutiker är sex traditionella högriskbranscher för rån, åtminstone om man ser till rån i absoluta tal. 2012 stod dessa branscher för drygt 90 procent av rånen, 2013 för 75 procent och 2014 för ca 70 procent av de inrapporterade rånen. Vi ser med andra ord att rånen i allt större utsträckning drabbar branscher som tidigare varit förskonade. Förändringen från föregående år kan delvis förklaras av ökningen för apotek, som har ökat med 48 procent sedan 2013 och hela 363 procent sedan 2012. Även kategorin ”övrigt” har ökat mot föregående år och omfattar skönhet & hälsa, byggvaror, leksaker med flera. Även Systembolaget ingår här. Fortfarande gäller dock regeln att butiksrånen i huvudsak drabbar ett fåtal riskbranscher i särskilt utsatta områden.

6. Rånbyte

I 32 procent av de inrapporterade rånerna 2014 har gärningspersonen kommit över enbart kontanter (Bild 7). En kombination av varor och kontanter blev rånbyte vid 9 procent av rånerna, ofta för att gärningspersonerna inte blev nöjda med mängden kontanter i kassan. Vid 32 procent av rånerna utgjordes rånbytet enbart av varor. Andelen rån där tobak och guld tillgripits har minskat från 2013. Istället har livsmedel och mediciner ökat, samt en stor mängd varierande varor under "övriga varor". Vid 19 procent av rånerna fick inte gärningspersonerna med sig något rånbyte alls. Sannolikt döljer sig fler resultatlösa rån under kategorin "Uppgift saknas", där det är oklart om eller vad rånarna fått med sig.

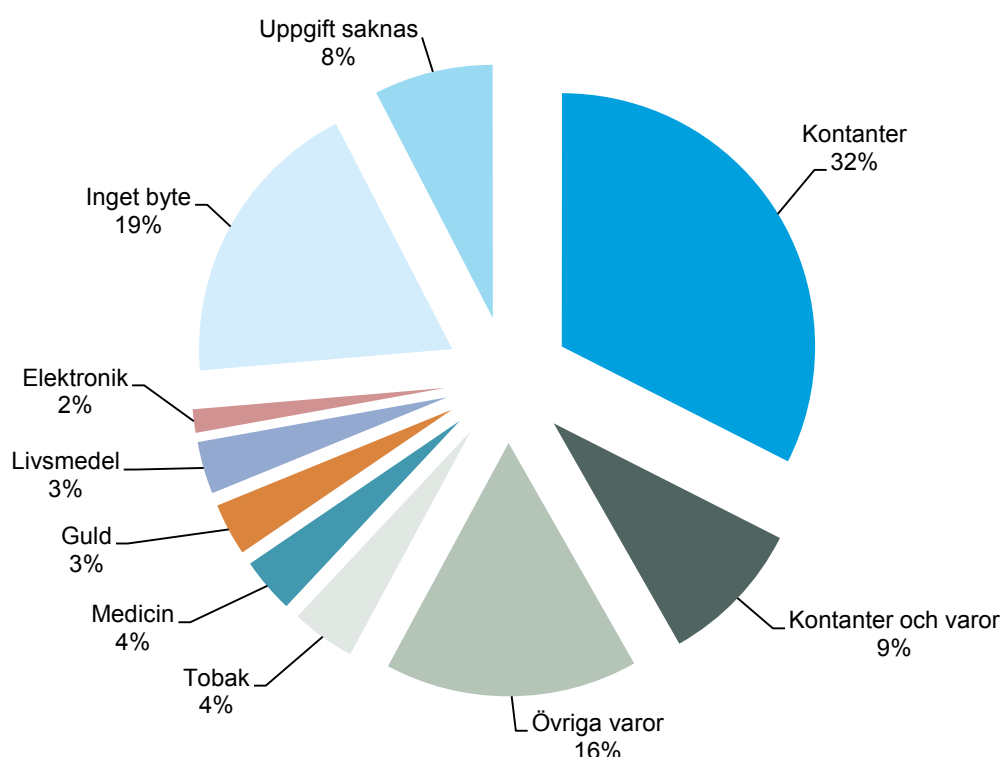
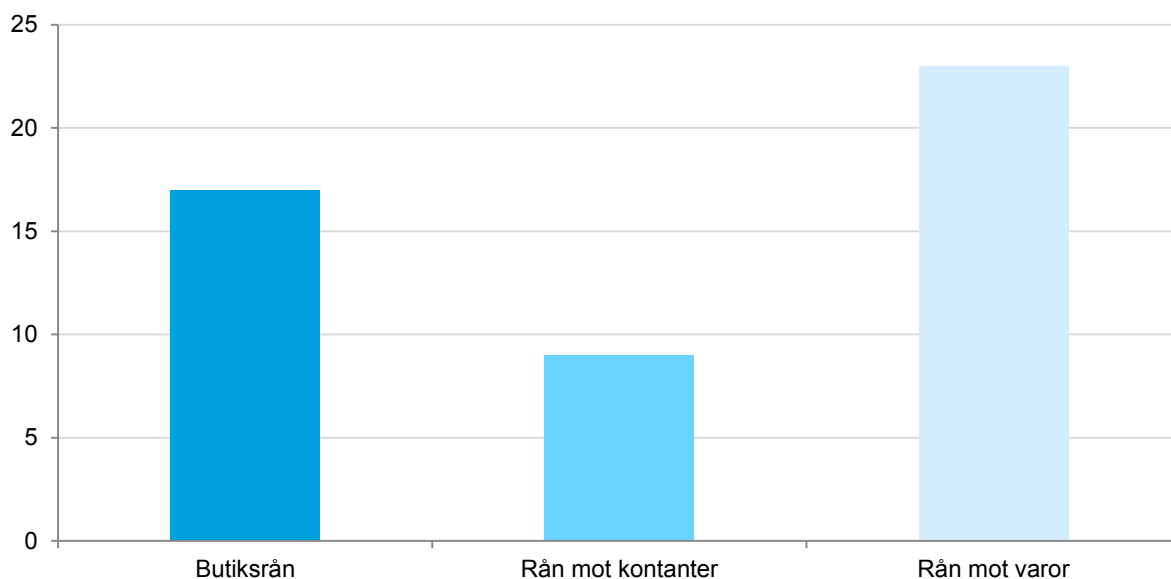

Bild 7. Rånbyte

Varor som ofta tillgrips är kött, kläder, mediciner, klockor, lotter, mobiltelefoner, datorer och surfplattor. Många av dessa rån är så kallade rån i motvärnsfallet. Om en tjuv använder våld eller hot om våld för att få med sig en vara från butiken övergår stölden till rån.

I rapporteringen framträder en tydlig bild av att andelen motvärnsrån ökar. Motvärnsrånerna är av sin natur farligare för butikspersonalen än traditionella rån, eftersom det ofta inkluderar någon form av våldsanvändning från gärningspersonen. Detta bekräftas av siffrorna över fysiska skador vid butiksrån. Mindre än 10 procent

av rånerna där kontanter varit rånbyte resulterade i fysiska skador. För rån där varor utgjorde bytet drabbades anställda, kunder och väktare av fysiskt våld i 23 procent av rånerna (Bild 8).

Bild 8. Andel av rånerna som resulterar i skada på personal, kunder eller väktare, 2014

Att så många som 17 procent av butiksrånerna resulterar i en eller flera fysiska skador är oroande. 2012 var siffran ca 8 procent, med andra ord mindre än hälften mot 2014. Det är centralt att orsaken till förändringen utreds. Vår teori är att motvärnsrånerna ökar och utgör en allt större andel av de inrapporterade rånerna.

Den låga andelen rån där kontanter blivit huvudsakligt rånbyte är en framgång för säkerhetsarbetet i handeln, som under många år fokuserat på att minska antalet tillgängliga kontanter. När nu en allt större andel av rånerna är så kallade motvärnsrån krävs nya åtgärder i säkerhetsarbetet. Arbete som tidigare fokuserat på stöldmomentet måste också i högre utsträckning anpassas efter att många stölder övergår i rån. Detta gäller inte minst utbildning av personal, fungerande krisrutiner samt hantering och förvaring av extra stöldbegärliga varor.

Sluten kontanthantering är fortfarande en viktig åtgärd för hårt råndrabbade butiker där kontanterna är det huvudsakliga rånbytet. Det ger dock inget skydd för rån mot varor och är inte heller en garanti för att undvika rånförsök mot kontanter. En stor andel av rånerna i de större detaljhandelskedjorna riktas just mot butiker där sluten kontanthantering är installerad. Bolagens säkerhetsorganisationer anser att samhällsklimatet i vissa områden i Sverige är sådant att butiksrån inte kan förhindras, oavsett vilka åtgärder butiken vidtar. Detta är områden där polisen inte anses kunna upprätthålla lag och ordning på gator och torg. I förlängningen kan det naturligtvis innebära att butiker tvingas lägga ner och att dessa områden förlorar sin handel.

7. Risk att utsättas för rån

Faktorer som har en direkt inverkan på risken för att utsättas för rån är bransch och geografiskt läge. 52 procent av Sveriges kommuner hade inte ett enda butiksrån under 2014. Drygt 25 procent av landets kommuner har inte rapporterat in något butiksrån under de senaste tre åren sammantaget. Många branscher är dessutom helt förskonade, oavsett geografiskt läge. Jämfört med 2013 kan vi se ett ökat antal rån i branscher som tidigare ansetts vara lågriskbranscher. I det stora hela är det dock fortfarande ett fåtal branscher som står för majoriteten av rånen i Sverige. När det gäller butiksrån kan det geografiska läget till stor del användas för att bedöma risken för rån. Den absoluta majoriteten av butiksrånarna begår sina brott på platser dit de har en naturlig koppling. Det kan vara i närheten av bostadsort, arbetsplats eller i samband med besök hos någon bekant.

För att ta reda på risken för att utsättas för rån måste hänsyn tas till antalet butiker inom respektive bransch. Guldsmeder är fortfarande branschen med högst risk för rån, men avståndet till livsmedel krymper. Att arbeta i en livsmedelsbutik innebär nästan lika stor risk för rån som för en guldsmed. 2012 var det mer än dubbelt så hög risk för guldsmeden som för livsmedelshandlaren. Noteras bör att den stora andel motvärnsrån som behandlats i tidigare avsnitt till stor del kan kopplas till livsmedelshandeln. Detta medför att risken för kassa- eller kontorsrån i livsmedelsbutiker bör vara markant lägre än vad bild 9 visar.

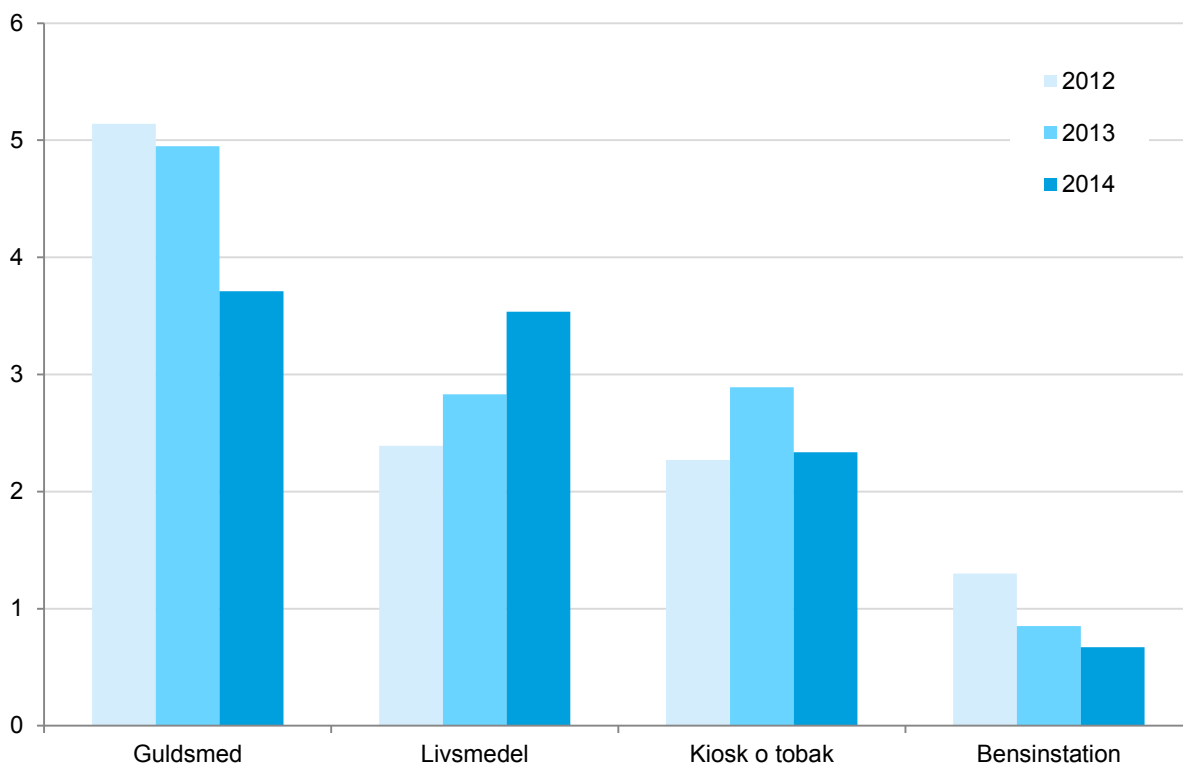

Bild 9. Risk för att utsättas för butiksrån, efter bransch. Antal rån per 100 butiker.

Stockholm är det län som har flest guldsmedsrån. Länets andel av dessa rån är dessutom markant högre än länets andel av samtliga butiksrån. Andra län som har en större andel guldsmedsrån än vanliga butiksrån är Södermanland och Västernorrland (Bild 10).

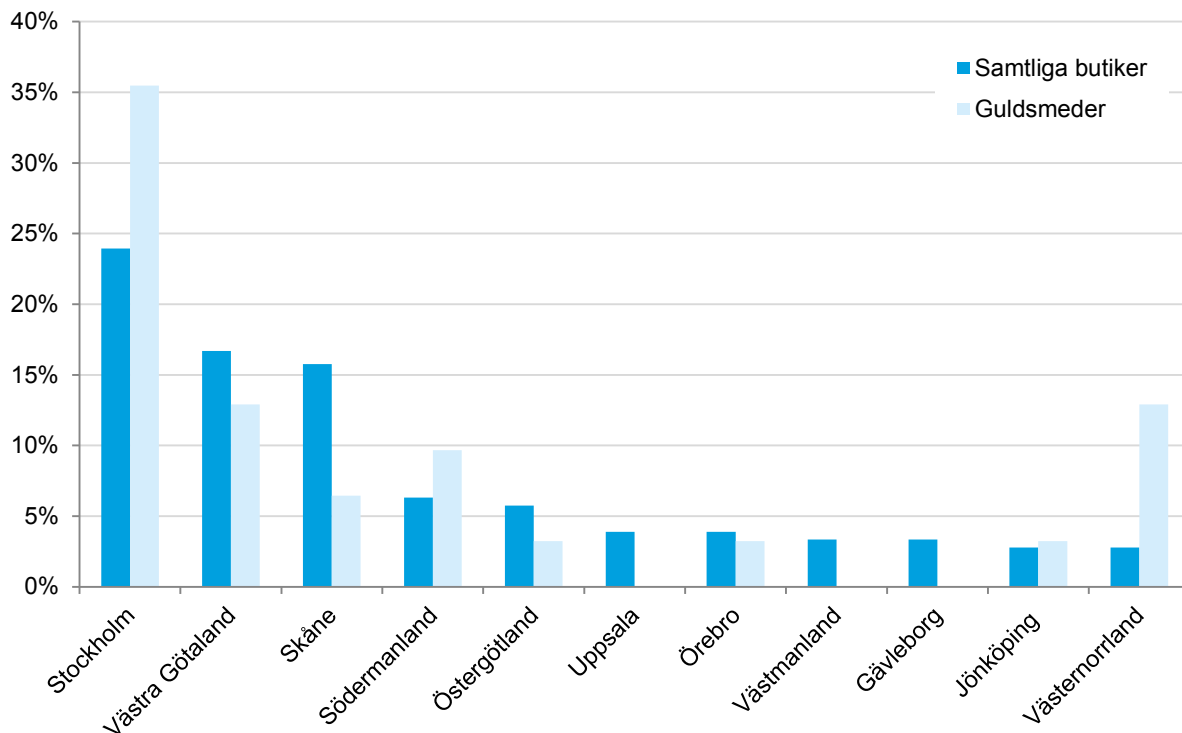

Bild 10. Fördelning av guldsmedsrån över län, 2014

Under de senaste tio åren har antalet guldsmedsrån ökat kraftigt fram till år 2012 för att sedan minska på nytt. För år 2004 och 2008 baseras siffrorna i diagrammet på statistik från Brå och för 2012, 2013 och 2014 på Svensk Handels insamlade rånstatistik (Bild 11).

I diagrammet nedan (bild 11) har några staplar en ljusare färg. För dessa år saknar Brå data över antalet guldsmedsrån. Staplarnas höjd utgår från råndata för år 2004 respektive 2008 och visar inte faktiskt antal rån dessa år.

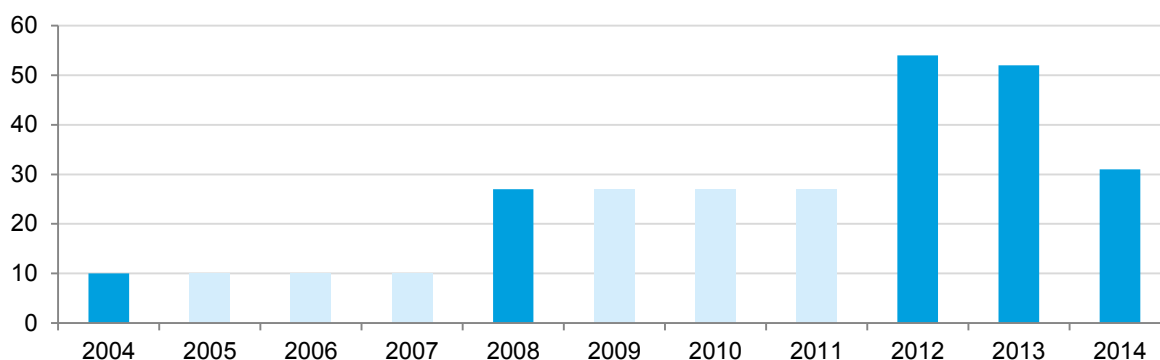

Bild 11. Guldsmedsrånens utveckling år 2004 – 2014 (Brå & Svensk Handel)

Det höga antalet rån 2012 samt de spektakulära guldsmedsrån som skedde i inledningen av 2013 (rån i Södertälje där en rånare sköts till döds, gisslandramat i Stockholm där en guldhandlare mördades samt tre skottskadade vittnen på öppen gata i Ängelholm) skapade stor oro bland landets guldhandlare och dess anställda. Glädjande nog har guldsmedsrånen minskat kraftigt under 2014 (-40 procent) vilket kan tillskrivas ett antal samverkande faktorer:

- Många guldsmedsbutiker har ökat sin säkerhet genom att installera säkerhetsteknik, till exempel dörrslussar, övervakningskameror och rökgeneratorer, samt säkerhetsutbilda sin personal.
- Polisen har ökat sin synlighet vid och kring riskutsatta objekt.
- Polisen har gripit en av landets större guldhälare vilket påverkat möjligheten att sälja stulet gods.
- De spektakulära och misslyckade rånen i inledningen av 2013 kan ha förändrat de kriminellas syn på rån mot guldsmeder. Det är möjligt att amatörmässigt utförda brott fick övriga kriminella att undvika detta område.

Slutsatsen i butiksrånrapporten 2013 var att; *”Den enskilt mest effektiva åtgärden för att minimera antalet guldsmedsrån är en synlig närvaro av polis i området. Även polisiära insatser mot handel med stulet guld är ett viktigt arbete för att bekämpa de kriminella som livnär sig på guldsmedsrån”*. Det visade sig stämma väl. Polisen har visat att en råntrend kan brytas genom ett fokuserat arbete.

8. Antal gärningspersoner

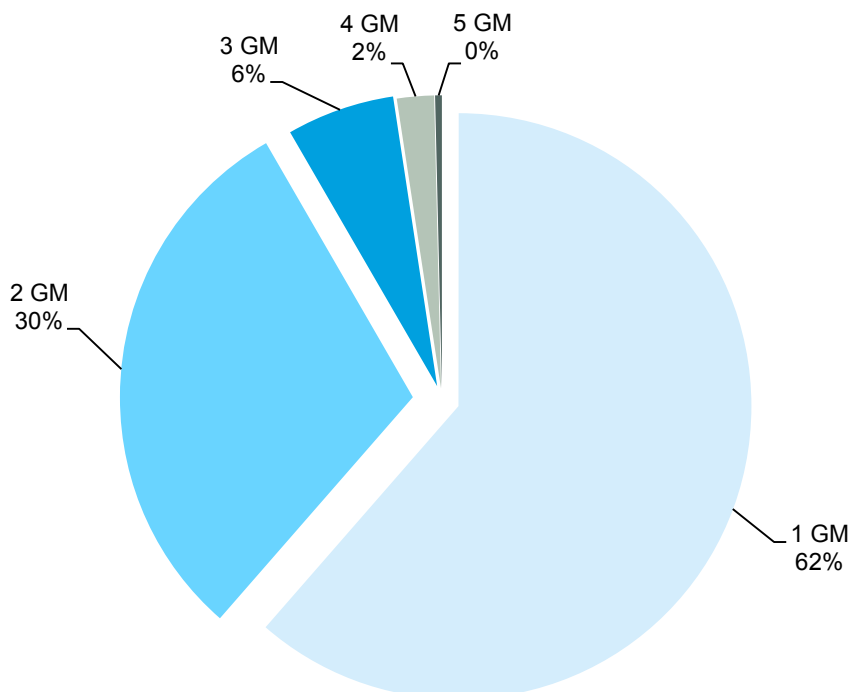

Bild 12. Antal gärningspersoner vid butiksrån 2014

Vid en majoritet av butiksrånen var gärningspersonen ensam, eller upplevdes som ensam av den drabbade. Detta är en ökning av ensamma gärningspersoner jämfört med 2012 och 2013. Förklaringen ligger förmodligen i att vi har allt fler motvärnsrån, där gärningspersonen ofta är ensam (Bild 12).

9. Beväpning

Även beväpningen vid butiksrån 2014 signalerar att allt fler av de rapporterade rånen är motvärnsrån (Bild 13).

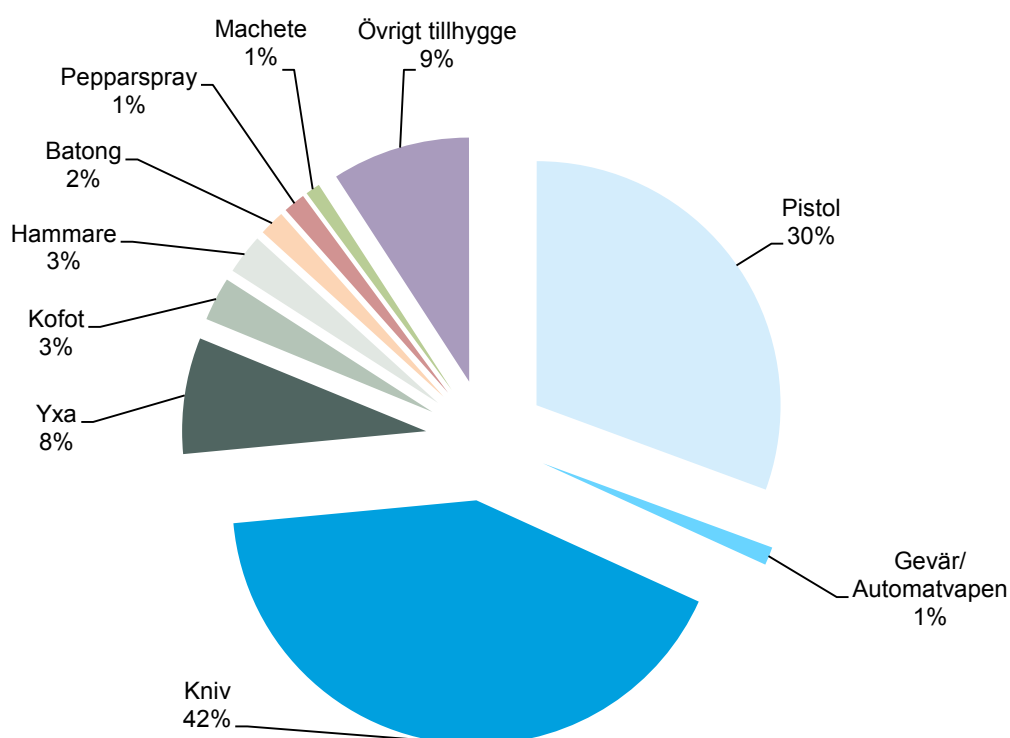

Bild 13. Beväpning vid butiksrån 2014

Rån med skjutvapen har minskat från 40 procent 2013, till drygt 30 procent 2014. Under året har dock ett antal rån inträffat där skarpladdade vapen använts. Skott har avlossats i luften, men personal har även skottskadats i några fall. Det går däremot inte att säga vilken beväpning som utgör störst risk för den rånutsatte. Knivar, yxor och andra eggvapen är livsfarliga tillhyggen och orsakar årligen allvarliga, ibland livshotande, skador på rånoffren. Skjutvapen är naturligtvis bara livsfarliga om de är äkta, laddade vapen. Pistolattrapper har varit vanligt förekommande som beväpning vid rån under många år, då dessa är ytterst välgjorda och dessutom medför lindrigare straff om gärningspersonen åker fast. Många av rånen utförs fortfarande med vapenattrapper, men antalet rån där skott har avlossats tyder eventuellt på att det håller på att förändras.

Ökar andelen äkta, skarpladdade vapen ökar också risken för allvarliga skador, kanske även dödsfall. Även om gärningspersonen inte har för avsikt att använda vapnet kan stress och nervositet resultera i livsfarliga vådaskott. Att ha kvar tanken att användandet av attrapper, icke dödliga vapen, ska medföra strafflindring är därför bra. Om det kan få en gärningsperson att lämna sin äkta pistol hemma och istället använda en leksak, så är strafflindringen ett billigt pris att betala. Däremot bör synen på övrig vapenanvändning vid rån ändras. Att använda dödligt hot vid rån måste alltid anses vara så försvårande att gärningspersonen ska dömas för grovt rån. Detta gäller såväl vid rån med skarpladdad pistol som vid rån med kniv, yxa eller kanyl. Att anse att rubriceringen grovt rån enbart kan bli aktuellt vid användande av ett skarpladdat skjutvapen tyder på en mycket dålig förståelse för den drabbades situation.

10. Slutsatser

Minskningen av butiksrånen är glädjande. Däremot finns det en del i föreliggande rapport som manar till eftertanke. Dels har andelen rån som resulterar i fysisk skada mer än fördubblats sedan 2012. Dels har några län och några kommuner haft en kraftig ökning av rån, trots att rånen minskat för landet i stort. För dessa krävs att rånproblematiken tas på stort allvar. En kommun med hög brottslighet får svårt att locka nya företagare och därmed också invånare.

Ökningen av motvärnsrån innebär nya utmaningar för handeln. När våldsanvändningen ligger så nära till hands för butikstjuvarna måste handelns strategier anpassas. Utbildningar i konflikthantering, riskmedvetenhet och förhållningssätt vid stölder måste prioriteras samtidigt som beredskapen för att ta hand om våldsutsatt personal måste vara god.

För de traditionella kassa- och kontorsrånen har utvecklingen visat att handelns åtgärder för att minska rånen varit effektiva. För många butiker är det dock så att de åtgärder som är möjliga att vidta inte räcker till. För butiker i de särskilt riskutsatta områdena hjälper inte längre sluten kontanthantering, kameror och utbildning. Rånen sker ändå. Butiksrån är ett samhällsproblem och måste adresseras av de myndigheter som är satta att upprätthålla lag och ordning. Osynliga poliser förhindrar inga brott. Synlighet och brottsförebyggande arbete måste prioriteras framför kortsiktiga krav på gripanden. Att patrullera civilt varken avskräcker från brott eller skapar trygghet för de medborgare som rör sig på gator och torg. För att polisen ska finna det meningsfullt att arbeta mot butiksrånen måste åklagarna ta denna brottslighet på största allvar. Även domstolarna borde skaffa sig en bättre bild av verkligheten bakom de siffror som presenteras i Brås statistik. För att komma tillrätta med butiksrånutvecklingen gäller att samtliga goda krafter arbetar tillsammans. Det är bara så butiksrånen kan bekämpas på ett effektivt sätt.